

Yarğan, “Öküzlər diyarı” və ya oda sitayiş edənlərin məkanı –

Qobustan

Azərbaycanın ən çox sevilən mədəni turizm marşrutuna dünyanın hər yerindən ziyarətçilər gəlirlər

Paytaxt Bakıdan 56 km aralıda qədim bir tarixi məkan yerləşir – adına Qobustan deyirlər. Bura, eyni zamanda, Azərbaycan ərazisində arxeoloji abidələr kompleksinin mühafizə edildiyi qoruqdur.

Qobustan adının mənşəyi və anlamı barədə müxtəlif tədqiqatçılar fərqli fikirlər söyləyirlər. Lakin onlardan ən çox işlədilən fikir toponimin coğrafi şəraitlə bağlı yaranmasıdır. Həmin fikrə görə, Qobustan qobular diyarı, ucsuz-bucaqsız düzlük, saysız-hesabsız tapalar arasında torpaq uçuntulardan əmələ gəlmiş yarğanlar və daralardır. Bu, illərin, əsrlərin deyil, milyon illərin ardıcıl şəkildə yaratdığı dağıntılar və “quraşdırmalar”ın nəticəsidir. Qobustan adının da mənşəyini məhz belə təbii şəraitlə izah etməyə çalışırlar. Türk dillərində “qobu – kobu” sözü “yarğan, boşluq, yarımsəhra” anlamına gəlir.

Digər bir versiya da budur ki, Qobustan sözünün ilkin forması Gavistan şəklində olub, “gav” farsca öküz, inək, “stan” isə diyar anlamında yer bildirən şəkildədir. Bu halda söz “Öküzlər diyarı” şəklində şərh edilir. Başqa bir versiyaya görə isə, bu yerin adı Kəbristandır. “Kəbr” oda sitayiş edən, “stan” isə diyar anlamında qəbul edildikdə söz oda sitayiş edənlərin diyarı kimi anlaşılmaqdadır. Fikrin müəlliflərinə görə, bu yerlərdə atəşpərəstlər yaşayıb, ona görə də ərazi Kəbristan adlandırılıb.

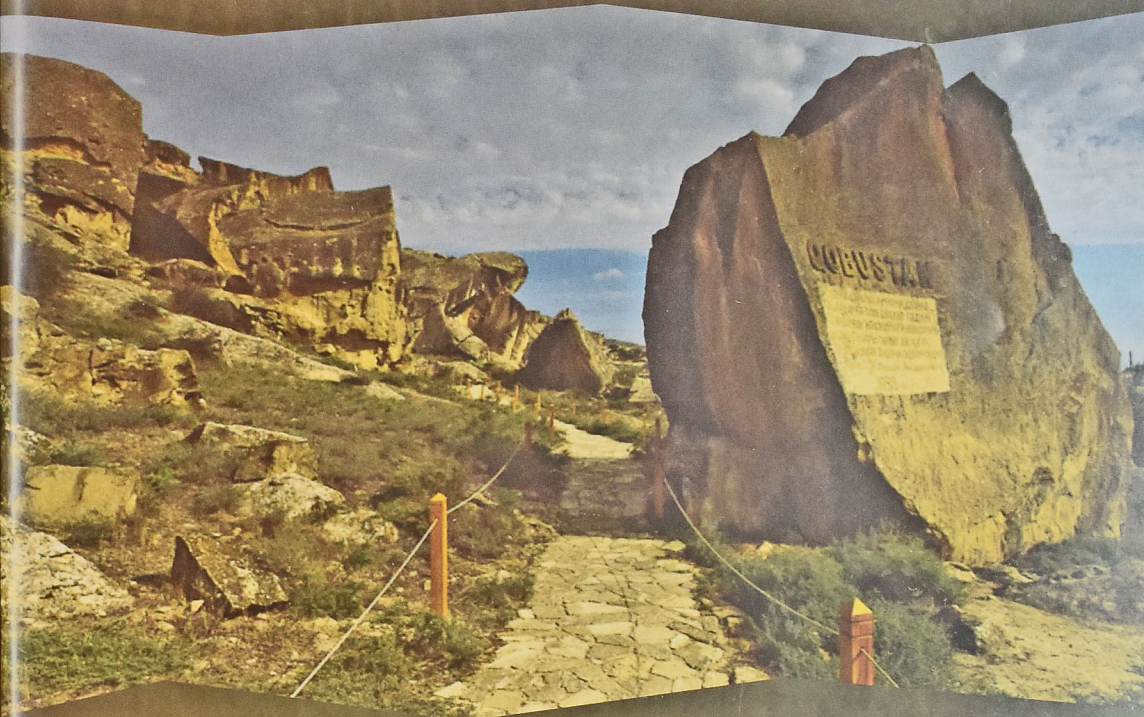
Öv və rəqs səhnələri çox qədim bir rəssamlıq məktəbinin yaradıcılığıdır

Qobustan qayaüstü təsvirləri nəinki turistlərin, eləcə də tarixçilərin, tədqiqatçıların ən çox maraq göstərdiyi obyektlərdir.

Qədim qobustanlıların hansı dildə danışmaları və ya ümumiyyətlə, danışib-danışmamaları elmdə mübahisə doğuran məsələlərdən olsa da, onlar miras qoyduqları təsvirlər vasitəsilə bu gün də özləri, yaşamaları haqqında məlumat verməkdədirlər.

Min illərlə bir-birinin dalınca gələn nəsillər tərəfindən 1000-ə

məhz Qobustan Milli Bədii-Tarix Qoruğudur. Burada qonaqları açıq səma altında yerləşən muzey qarşılayır. Muzeydə əsasən Mezolit (orta daş dövrü) abidələri sərgilənir. Qobustanı geniş ictimaiyyət daha çox müasir muzeyi və Böyükdaş dağındakı yaşayış yerləri, təsvirləri və Qavaldaşı ilə tanıyır. Lakin Qobustan arxeoloji, tarixi və

qədər qayada döna-döna çəkilmiş, bir-birini təkrar edən və etməyən 4-5 mindən artıq heyvan, insan şəkilləri, həyatı macəralar, ov və rəqs səhnələri çox qədim bir rəssamlıq məktəbinin yaradıcılığıdır. Rəsmlərin xeyli hissəsi yaşayış yerlərinin divarlarını təşkil edən iri qayalarda, bəzən də köhnə şəkillərin üstündən çəkilib. Xətlərlə ifadə olunan rəsmlərdə heyvanların və insanların bədən quruluşundakı nisbatlar böyük məharətlə gözlənilib.

Qobustandakı şəkillər içərisində rəqs mərasimi təsvirləri xüsusi yer tutur. Kollektiv ifa olunan bu rəqslər indiki Azərbaycan türklərinin oynadıqları Yallı rəqsini xatırladır. Böyükdaş və Cingirdağdakı “Qavaldaş” adlanan daş musiqi qurğuları qədim qobustanlıların böyük ixtirası kimi dəyərləndirilir.

Qobustan muzeyində 500 ədəd artefakt nümayiş olunur

Bu gün ölkəmizə gələn turistlərin üz tutduğu yerlərdən biri də

mədəni bir abidə kimi çox zəngindir. 1966-cı ildə yaradılmış qoruğun əsas vəzifəsi buradakı abidələrin qorunması və elmi tədqiqatlar vasitəsilə öyrənilməsidir. Təbii ki, bu abidələrin ölkə ictimaiyyətinə və beynəlxalq aləmdə təbliği də mühüm əhəmiyyət kəsb edir. Ancaq qoruğun əsas vəzifəsi abidələrin qorunması, öyrənilməsi və gələcək nəsillərə olduğu kimi qatdırılmasıdır.

Qobustan qoruğunun Böyükdaş, Kiçikdaş, Cingirdağ dağları ərazilərində Üst Paleolit dövrünün sonundan orta əsrlərədək dövrü əhatə edən, təxminən 20 min il ərzində yaradılmış, 1031 qaya üzərində 6300-dən çox təsvir qeydə alınıb. Arxeoloji qazıntılar nəticəsində qoruq ərazisində 20 yaşayış məskəni və 40 kurqan aşkarlanıb. Arxeoloji qazıntılar zamanı əldə olunmuş 100 mindən artıq artefakt hazırda qoruğun fondlarında qorunmaqdadır. Bunlardan əlavə, Latin kitabəsi, qədim qəbiristanlıqlar, pirlər, qışlaq yerləri də qoruğun mühafizəsi altındadır. Bütün bunlardan cəmi 500 ədəd artefakt muzeyin ekspozisiyasında nümayiş etdirilir.

Qoruq xarici tədqiqatçıların diqqətində...

Qobustan qayaüstü təsvirləri və oradakı digər maddi mədəniyyət nümunələri hər zaman xarici tədqiqatçıların diqqət mərkəzində olub. Bu gün də həmin diqqət mövcuddur.

Qoruqdan verilən məlumatda bildirilir ki, burada aparılan elmi tədqiqat işləri daim AMEA-nın Arxeologiya və Etnoqrafiya ins-

qeydə alındığı Cingirdağ-Yazılıtape ərazisində 521 yeni təsvir və 14 yeni təsvirli daş da aşkarlanıb. Yeni aşkar olunmuş təsvirlər və ümumiyyətlə, Cingirdağ-Yazılıtape sahəsinin qayaüstü təsvirləri haqqında müfəssəl məlumat hazırlanan kataloqda öz əksini tapacaq.

Yeni mədəni marşrutlar yaradılır

tütunun tövsiyələri nəzərə alınmaqla aparılır. Lazım gəldikdə mütəxəssislər cəlb olunur. Hazırda 2016-cı ildən icrasına başlanmış "Qayaüstü təsvirlərin rəqəmsal məlumat bazasının yaradılması" layihəsinin ikinci mərhələsi yekunlaşmaq üzrədir. Məqsəd Qobustan qayaüstü təsvirlərinin rəqəmsal məlumat bazasının və yeni kataloqunun yaradılması üçün qoruq ərazisindəki təsvirli daşların yenidən sənədləşdirilməsidir. İlk olaraq, 2016-cı ildən başlayaraq Cingirdağ-Yazılıtape sahəsində yerləşən abidələrin sənədləşdirilməsinə başlanılıb. Müfəssəl sənədləşdirmə üçün bütün panellərin fotosu çəkilib, 3D modeli düzəldilib, qeydiyyat vərəqi doldurulub, GPS koordinatları, dəniz səviyyəsindən hündürlüyü, ölçüləri, istiqaməti, panel üzərindəki təsvirlərin üst-üstə düşmələri müəyyən edilib, rəqəmsal eskizləri hazırlanıb.

Yeni, müasir metodların tətbiqi nəticəsində əvvəllər 877 təsvirin

Qoruqda turizmin inkişafı və turist marşrutlarının müəyyənləşdirilməsi istiqamətində də işlər görülür. Qobustan qoruğunun ərazisində yerləşən milli sərvətlər xəzinəsinin qorunması və gələcək nəsillərə çatdırılması, ölkəmizin qədim mədəni irsinin geniş miqyasda təbliği məqsədilə Prezident İlham Əliyev müvafiq sərəncam imzalayıb. Ölkə başçısının və Birinci vitse-prezident Mehriban Əliyevanın xüsusi sərəncamı nəticəsində Yeni Zelandiyanın Kristçorc şəhərində keçirilən Ümumdünya İrs Komitəsinin 31-ci sessiyasında Qobustan Dövlət Tarix-Bədii Qoruğu UNESCO-nun Dünya İrs Siyahısına daxil edilib.

Qoruğa Milli Qoruq statusu verilib və yeni binası tikilib, müasir texnologiyalarla təchiz edilmiş yeni muzey istifadəyə verilib. Beləliklə, qoruğun Böyükdaş dağı ərazisində turizm fəaliyyətinin göstərilməsi üçün infrastruktur yaradılıb. Hazırda Qobustanda turistlər üçün Bö-

yükdəş dağının yuxarı səkisini əhatə edən əsas ekskursiya marşrutu ilə yanaşı, "Böyükdaş dağının aşağı səki marşrutu", "Kiçikdaş dağı marşrutu", "Cingirdağ dağı marşrutu", "Ekstremal ekskursiya marşrutu" və uşaqlar üçün "Qobustan – interaktiv turu" da fəaliyyət göstərir. Həmçinin istəyə uyğun şəkildə Böyükdaş dağının yuxarı səkisinde "Gecə turu" da təşkil olunur. Yeni, xüsusiləşmiş ekskursiya marşrutlarının yaradılması istiqamətində işlər davam etdirilir.

Dünya Mədəni İrsi statusuna malik abidə kimi Qobustan mütəmadi olaraq bu beynəlxalq təşkilatın müvafiq strukturları ilə qarşılıqlı fəaliyyət göstərir. Bundan başqa, Qobustan qoruğu Avropa Şurasının Mədəni Marşrutlar İnstitutu "Prehistoric Rock Art Trails" (PRAT-CARP) mədəni marşrutunun üzvüdür. Təşkilatın məqsədi Avropanın qayaüstü incəsənət abidələrində elmi tədqiqat işlərini, administrativ və mədəni fəaliyyətini təşviq etmək, birgə turizm marşrutlarını ya-

Ötən 10 ildə qoruğa gələn turistlərin sayı hər il artır. Bu il də tendensiya təkrarlanmaqdadır. Ənənəvi olaraq ABŞ, Avropa və qonşu ölkələrdən – Rusiya, Türkiyə, İrandan gələn turistlərlə yanaşı, bu il Birləşmiş Ərəb Əmirlikləri, Bəhreyn, Səudiyyə Ərəbistanı, İsrail, Pakistan, Çin kimi ölkələrdən gələn turistlərin sayında ciddi artım müşahidə olunur. Bununla yanaşı, bəzən ekzotik hesab olunacaq ölkələrdən, məsələn, Fici adaları və Dominikan Respublikasından da turistlər təşrif buyururlar.

Beynəlxalq əlaqələr nə vəd edir?

Qobustan qoruğu çox aktiv beynəlxalq əlaqələrə də malikdir. Bu həm abidələrin təbliğinə, həm də qoruğun fəaliyyətini daim beynəlxalq standartlara uyğun qurmağa kömək edir. UNESCO-nun

ratmaqdır. Bu mədəni marşrutda İspaniya, Fransa, İtaliya, Norveç, İsveç, Portuqaliya, İrlandiya, Gürcüstan və Azərbaycandan 112 arxeoloji və ya qayaüstü incəsənət abidəsi təmsil olunur. Hazırda Qobustan qoruğu Mədəniyyət Nazirliyinin nümayəndəsi kimi təşkilatın idarə heyətinin üzvüdür.

Elmi sahədə də beynəlxalq əməkdaşlıq daim diqqət mərkəzindədir. Hazırda İtaliyadan Qobustanda elmi tədqiqat aparmaq üçün daxil olmuş müraciətə baxılır. Həmçinin qoruğa Orta Asiya qayaüstü incəsənət abidələrini cəlb etməklə beynəlxalq layihə həyata keçirmək planı üzərində iş aparılır. Yeni bu coğrafiyada yerləşən dövlətlərlə qarşılıqlı səfərlər təşkil olunacaq, bir yerdə elmi tədqiqat işləri aparılacaq, Qobustanla bu abidələrin ortaq xüsusiyyətləri müəyyənləşdirilib kitab şəklində çap ediləcək. ♦

Fəxriyyə Abdullayeva